

Luiza Klimkiewicz, Marcin Rogala

Postawy prawne i poglądy polityczne studentów Wydziału Prawa i Administracji UW

Palestra 41/7-8(475-476), 53-62

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Luiza Klimkiewicz
Marcin Rogala

Postawy prawne i poglądy polityczne studentów Wydziału Prawa i Administracji UW

Świadomość prawna, postawy wobec prawa i poglądy polityczne są ważnymi czynnikami wpływającymi na istnienie i sprawne funkcjonowanie państwa prawnego oraz, współcześnie przyjmowanego za modelowe, społeczeństwa obywatelskiego. Nic więc dziwnego, że problematyka ta znajduje się w kręgu zainteresowań wielu dziedzin nauki. Z całą pewnością pozostaje ona także w kręgu zainteresowań socjologii prawa, która stara się te zjawiska badać.

1. Postawy wobec prawa, na które składają się trzy aspekty: znajomość prawa, oceny i deklaracje zachowań w zakresie przestrzegania norm prawnych, są bardzo ważne dla każdego sprawnie funkcjonującego społeczeństwa. Szczególnie istotne jest jednak to, jakie postawy prezentują ci, na których spoczywa odpowiedzialność za stanowienie i stosowanie prawa – **zawodowi prawnicy**.

Jak podkreśla się w literaturze, świadomość prawna tej grupy zawodowej identyfikowana z tzw. **pozytywną świadomością prawną** powinna się charakteryzować: większą niż przeciętnie w społeczeństwie znajomością prawa, ak-

ceptacją norm prawnych i lepszą umiejętnością formułowania postulatów pod adresem prawa. Przedstawiciele tej grupy zawodowej powinni także z większą częstotliwością deklarować postawy legalistyczne. Adam Podgórecki wskazywał, że „zachowania prawne a zwłaszcza decyzje prawne podejmowane przez tzw. kontrolerów prawa (...) zależą od swoistych podkultur prawnych, które charakteryzują ich kręgi zawodowe”¹.

2. Interesowało nas więc szczególnie, jakie są: **postawy wobec prawa i poziom świadomości prawnej studentów WPiA UW**, ponieważ najprawdopodobniej będą oni w przyszłości tworzyć ową **specyficzną grupę zawodowych prawników**. W związku z tym, w latach 1996–97 przygotowaliśmy i przeprowadziliśmy² na próbie 202 studentów I roku, 221 – III i 138 V roku WPiA UW badania pod ogólnym tytułem „Studenci Prawa o swojej przyszłości zawodowej”, gdzie w grupie głównych wątków znalazły się wspomniane zagadnienia.

Interesowało nas także, czy postawy studentów prawa są zbieżne z postawami społeczeństwa w zakresie przestrzegania prawa i czy z taką samą częstotliwością,

jak wśród ogółu Polaków będą występować typowe postawy wobec prawa. W tym celu wykorzystaliśmy wskaźnikowe dla postaw prawnych pytanie dotyczące praktycznego przestrzegania prawa³ z – uważanej za wzorcową i przełomową w badaniach świadomości prawnej społeczeństwa i jego postaw wobec prawa – ankiety Adama Podgóreckiego z 1964 r. pt.: „Prestiż prawa”.

Byliśmy ciekawi owych postaw w szczególnej sytuacji: napotkania na przepisy zdaniem respondentów niesłuszne. Uznaliśmy ją za najbardziej interesującą, ponieważ brak aprobaty dla określonego rozwiązania prawnego, niezależnie od motywów, najczęściej stawia mającego się do tej normy stosować przed koniecznością zdecydowanego wyboru jednej z trzech typowych postaw wobec prawa: bezwzględnie **legalistycznej** (wyznaczonej przez udzielenie wskaźnikowej dla postaw legalistycznych odpowiedzi: „powinno się zawsze przestrzegać prawa, nawet jeśli naszym zdaniem jest ono niesłuszne”), **oportunistycznej** (wskaźnikiem dla tej postawy jest wybór odpowiedzi: „jeśli napotyka się przepisy prawa naszym zdaniem niesłuszne, należy się stosować do nich tylko na pozór, praktycznie starać się je omijać”) albo **antylegalistycznej** (wybór odpowiedzi: „do przepisów, które uważamy za niesłuszne, nie należy się w ogóle stosować”).

Rozkład odpowiedzi studentów prawa na powyższe pytanie jest zaskakujący (patrz: wykres 1).

Na I roku **postawy legalistyczne** deklaruje zaledwie 32,2%, na III roku – 42,3% a na V roku 39,9%. Widać więc, że legalizm studentów prawa z kolejnymi latami studiów nieco wzrasta,

ale obejmuje on w najlepszym przypadku tylko około 40% przyszłych prawników. Postawy te występują nieco częściej wśród kobiet – niezmiennie przez cały okres studiów, a także u osób zamieszkałych w dużych i średnich miastach oraz u osób osiągających dobre wyniki w nauce. Postawy legalistyczne występują również nieco częściej u tych studentów, których ojcowie nie mają wyższego wykształcenia. Zależność ta wzrasta wraz z długością studiowania. Legalizm częściej współwystępuje także ze średnią sytuacją materialną osób studiujących na starszych latach (szczególnie na III i V roku studiów).

Postawy oportunistyczne – pozornie zgodne z prawem, a w praktyce mające na celu omijanie niesłusznych, zdaniem ankietowanych, przepisów prawa – deklaruje 34,7% studentów I roku, 24,4% – III roku i 28,3% V. Występują one częściej wśród mężczyzn oraz osób o niskiej średniej ocen ze studiów.

Postawę antylegalistyczną deklaruje 8,4% osób z I roku, 5% z III i 6,5% z V roku. Postawa ta występuje nieco częściej u osób pracujących w czasie studiów, przy czym tendencją jest osłabianie tej zależności wraz z długością studiowania. Inną niezmienną zależnością jest częstsze współwystępowanie postaw antylegalistycznych ze skrajnymi ocenami sytuacji materialnej – szczególnie z bardzo dobrą.

Powyższe wyniki badań nie nastrajają więc optymistycznie. Na zainteresowanie zasługuje fakt, że wśród studentów I roku jest o 13% więcej osób, które wybierają zachowania niezgodne z prawem (oportuniści i antylegaliści) od tych, które twierdzą, że prawa będą przestrzegać zawsze (legaliści). Jest to pro-

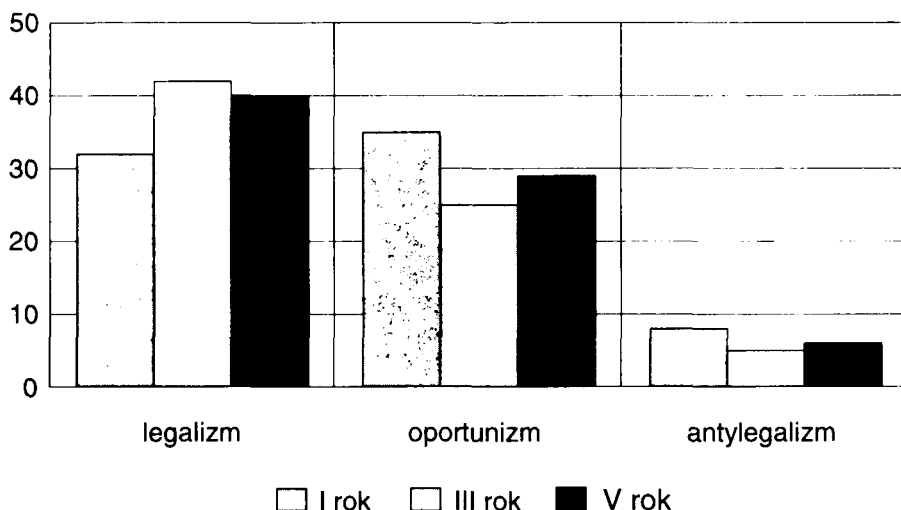
porcja niespotykana w innych badaniach realizowanych na grupach ogólnopolskich⁴ i, choć wśród studentów częstotliwość wybierania postaw legalistycznych nieco wzrasta w ciągu studiów, to niezbyt wysoki odsetek tych postaw pozwala przypuszczać, że edukacja prawnicza odniosła skutek tylko co do nieco ponad 1/3 studentów, co nie jest bynajmniej satysfakcjonującym wynikiem.

kają jednoznacznej deklaracji swoich postaw wobec prawa.

Proporcje pomiędzy deklarowanymi postawami sugerują ponadto, że prawo nie jest dla znacznej części studentów wartością samą w sobie, w większym stopniu zaś instrumentem osiągania pragmatycznych wartości. Interpretację taką uzasadniają także odpowiedzi na pytania dotyczące wyboru zachowań

Wykres 1. Postawy studentów WPiA UW wobec prawa.

Postawy prawne studentów WPiA UW

Na zainteresowanie zasługuje fakt, iż w badanych populacjach znaleźli się i tacy, którzy, z własnej inicjatywy, w odpowiedzi na pytanie ankiety stwierdzali, że w wypadku napotkania na przepisy ich zdaniem niesłuszne, należy dążyć do zmiany tych przepisów legalnymi środkami. Odpowiedzi takie stanowiły około 7%.

Zdumiewający natomiast jest znaczny odsetek studentów (8%-I, 17%-III i 8%-V), którzy mieli trudności z ustosunkowaniem się do zagadnienia albo uni-

w konkretnych sytuacjach, z których wynika, że kondycja prawna i etyczna studentów jest daleka od ideału. Potwierdzają to między innymi deklaracje i aprobata zachowań bezprawnych w sytuacjach takich jak: wystąpienie przez klienta z żądaniem wręczenia łapówki czy poświadczenia nieprawdy. Niezależnie od motywów aż 41% studentów I roku, 37% III roku i 38% V roku deklaruje, że wręczyłoby łapówkę w celu załatwienia zleconej przez klienta sprawy. Niektórzy nawet (16%-I, 11%-III i 11%-V) przy-

znają, że negocjowaliby jej wysokość. Natomiast tylko 7% studentów I roku, 6%-III i 11% V stwierdza, że zawiadomiłoby o żądaniu wręczenia łąpówki odpowiedni organ. Podobnie, znaczna ilość badanych, bo aż 41%-I, 39%-III i 25%-V roku deklaruje, że gotowa jest poświadczyc dla dobra klienta nieprawdę.

3. Równie ważne wydały nam się także inne aspekty zagadnienia. Chcieliśmy odnieść postawy prawne studentów do postaw występujących w grupie ogólnopolskiej. Postanowiliśmy więc ustalić, jak się przedstawiają postawy studentów prawa na tle postaw prawnych społeczeństwa oraz jakie studenci mają wyobrażenia o postawach ogółu Polaków. Byliśmy przede wszystkim ciekawi, czy studenci prawa – przyszli prawnicy, a może i prawodawcy, częściej od reszty społeczeństwa deklarują postawy legalistyczne. Niestety, okazało się, że tak nie jest (patrz: wykres 2).

Studenci żadnego z badanych lat nie wykazują częściej od reszty społeczeństwa **postaw legalistycznych** deklarowanych w 1995⁵ przez 48,7% respondentów. Przypomnijmy, że legalizm był deklarowany średnio przez 38% naszych ankietowanych.

Z mniejszą – średnio o 7% – częstotliwością wśród studentów prawa niż w grupie ogólnopolskiej preferowane było postępowanie otwarcie niezgodne z prawem (w 1995 roku 20% Polaków preferowało **postawę antylegalistyczną**). Natomiast w przypadku każdej z grup studentów odsetek **postaw oportunistycznych** jest wyższy – średnio o 13% – od ogólnopolskiego. Na postawę oportunistyczną decydowało się w 1995 r. 20% ankietowanych Polaków⁶.

Za niezwykle istotny uznaliśmy także stosunek przyszłych prawników do społeczeństwa, wyrażający się m.in. w ich wyobrażeniach o postawach prawnych ogółu Polaków, chociażby dlatego, że będą w przyszłości występować w imieniu państwa, stanowić prawo, będą w końcu zaangażowani jako profesjonalści w reprezentowanie interesów swoich klientów nie-prawników.

Z naszych badań wynika, że studenci prawa uważają się za bardziej legalistycznych od reszty społeczeństwa. Aż 69% ankietowanych z I roku, 64% z III i 70% z V roku przede wszystkim przypisuje większości Polaków **postawy oportunistyczne**. Przypomnijmy, że u siebie do postaw oportunistycznych przyznaje się średnio około 1/3 studentów. Natomiast relatywnie rzadko (średnio 14%), choć i tak średnio ponad dwa razy częściej niż u siebie, dostrzegają w społeczeństwie **antylegalizm**. Zastanawiający jest także fakt, że zaledwie średnio 1% studentów przypisuje ogółowi Polaków **legalizm**, czyli postępowanie zawsze zgodne z prawem. Studenci nie dostrzegają więc legalistów wśród Polaków, a przecież postawy legalistyczne są średnio o 10% częściej deklarowane przez społeczeństwo niż przez studentów.

Taka ocena społeczeństwa może wynikać m.in. stąd, że studenci prawa zdają sobie sprawę z tego, że znajdują się w lepszej sytuacji od reszty społeczeństwa, co być może wynika z przekonania o elitarności własnej grupy zawodowej. Nawet, jeśli ta elitarność niekoniecznie się opiera na uznaniu i szacunku społeczeństwa, a na zwykłym wykorzystywaniu powszechnej nieznamomości pełnego wad, skomplikowanego prawa. Być mo-

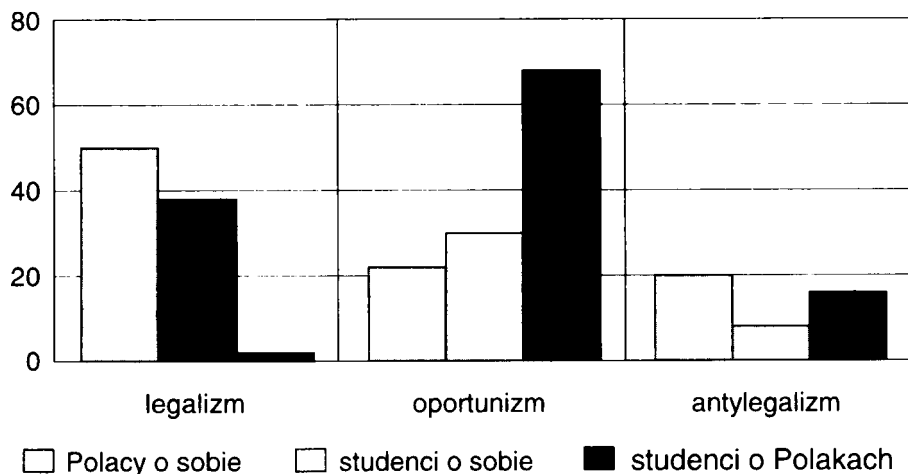
że przyjęcie przez przyszłych prawników, że większość społeczeństwa preferuje postawy oportunistyczne (a więc postępowanie tylko pozornie zgodne z prawem a w praktyce mające na celu omijanie niesłusznych przepisów) jest z ich punktu widzenia korzystne, ponieważ w tej największej, średnio 67-procentowej, grupie oportunistów upatrują swojej potencjalnej klienteli.

o ich zapatrywania polityczne, warto abyśmy prześledzili, jak w kilku ostatnich latach na takie pytania odpowiadali statystyczni Polacy. Pozwoli to uchwycić różnicę pomiędzy poglądami politycznymi populacji studentów prawa a zapatrywaniami politycznymi pozostałych obywateli.

Obserwując wyniki badań uzyskanych w Polskim Centralnym Sondażu Społecz-

Wykres 2. Preferowane postawy wobec prawa społeczeństwa i studentów WPiA UW.

Porównanie postaw prawnych społeczeństwa i studentów prawa

4. Pragnąc uzyskać pełniejszy obraz systemu wartości i poglądów wyznawanych przez przyszłych prawników, zdecydowaliśmy się zapytać studentów WPiA UW o ich orientacje polityczne. Utożsamianie się człowieka z określonymi ideami politycznymi i głoszącymi je partiami, może nam bardzo dużo powiedzieć o jego światopoglądzie.

Zanim jednak przyjrzymy się bliżej odpowiedziom studentów na pytania

cznym⁷ w latach 1992–95 można zauważyć, że w okresie tym widoczny jest w miarę ustabilizowany podział społeczeństwa na dwie grupy deklarujące odmienne – prawicowe bądź lewicowe – poglądy (patrz: tabela 1). Z tej tabeli wynika, że istnieje niewielka przewaga osób deklarujących poglądy prawicowe, na początku i w połowie lat 90-tych kształtująca się na poziomie +15 punktów różnicy procentowej. Natomiast

w roku 1993 (roku wyborów) i roku następnym przewaga Polaków deklarujących poglądy prawicowe zmalała zaledwie do kilku procent. Podział poglądów politycznych jest więc stały, niemal równoważny.

Jak na tym tle przedstawiają się poglądy studentów WPiA? Porównanie będzie łatwe, gdyż w naszej ankiecie, przeprowadzonej w latach 1996–97, zastosowaliśmy pytanie podobne do tego, które zadawano respondentom w PCSS. Badani odpowiadali na pytanie: „która z orientacji politycznych jest Panu(i) bliższa?”, a swoje preferencje polityczne mieli zaznaczyć krzyżykiem na skali „lewica – prawica”. Rozkład odpowiedzi bezsprzecznie wykazał, że młodzież prawnicza deklaruje poglądy prawicowe

zdecydowanie częściej niż pozostali obywatele (patrz: tabela 2). Jak wynika z tych danych, przewaga poglądów prawicowych wśród studentów WPiA jest zdecydowana i, co więcej im starszy rok studiów, tym silniejsza orientacja prawicowa młodzieży prawniczej.

Warto jednak zauważyć, że studenci V roku, którzy w najmniejszym stopniu zadeklarowali poglądy lewicowe (zaledwie 19,6%), wykazali jednocześnie najsilniejszą tendencję do unikania określenia swojej orientacji politycznej, gdyż blisko 15% z nich uchyliło się od odpowiedzi na to pytanie. Może to sugerować w rzeczywistości nieco inny rozkład preferencji politycznych, bowiem niewykluczone jest, że w tej grupie znajdują się osoby, które nie miały odwagi

Tabela 1. Orientacje polityczne dorosłych Polaków

	1992	1993	1994	1995
LEWICA	39,3%*	42,7%	45,6%	40,7%
PRAWICA	52,3%	48,6%	47,3%	55,4%
Różnica punktów procentowych na korzyść prawicy	+13	+6	+2	+15

* procenty nie sumują się do 100 ze względu na możliwość odpowiedzi „nie wiem”.

Tabela 2. Orientacje polityczne studentów WPiA UW

	I rok	III rok	V rok
LEWICA	32,3%	28,5%	19,6%
PRAWICA	61,8%	65,6%	65,9%
Brak odpowiedzi	5,9%	5,9%	14,9%
Różnica punktów procentowych na korzyść prawicy	+29	+37	+46

przyznać się do poglądów lewicowych.

Obliczając średnią wyników naszej ankiety na poszczególnych latach studiów otrzymaliśmy następujące dane: wśród studentów prawa znajduje się około 25% osób deklarujących poglądy lewicowe i blisko 64% osób deklarujących poglądy prawicowe. Średnia dla społeczeństwa w latach 1992–1995 obliczona w podobny sposób w PGSS wynosiła odpowiednio 42% i 50%.

Pojawia się wobec tego pytanie, z czego wynika tak wysoki poziom poparcia studentów WPiA UW dla poglądów prawicowych. Być może ten stan rzeczy jest związany z tym, że studentom prawa w czasie studiów wpaja się zasadę, iż prawo pełni m.in. funkcję stabilizacyjną, a więc chroni ustrój polityczno-społeczny. Prezentują więc tzw. „pozytywną świadomość polityczną” i preferują ten system wartości i poglądów, który dominuje w danym momencie, co sprzyja obecnie ich postawom prawicowym. Być może także aspiracje i nadzieje studentów prawa na zajęcie wysokich miejsc w hierarchii społecznej są przyczyną odrzucania przez nich, głoszonych przez partie lewicowe, wartości proscjalnych i egalitarnych.

5. Zadaliśmy badanym studentom pytanie o to, która partia polityczna głosi program najlepiej odzwierciedlający ich poglądy.

Okazało się, że o ile zadeklarowanie poglądów politycznych nie sprawiało studentom większych problemów, o tyle odniesienie ich do programów funkcjonujących obecnie partii i stronnictw sprawiło im już poważne trudności. Dość powiedzieć, że około 1/4 badanych studentów (26,7% na I, 25,8% na III

i 23,2% na V roku) stwierdziło, że „program **żadnej** partii nie odzwierciedla ich poglądów”. Jeśli dodać do tego, że znaczna część studentów pozostawiła to pytanie bez odpowiedzi (10% na I i aż po 20% na III i V roku), otrzymamy wysoki odsetek studentów, którzy sądzą, że na obecnej scenie politycznej nie ma takiego ugrupowania, z którym się identyfikują. Może to być bardzo złą prognozą dla wyrażenia postaw obywatelskich przez młodych prawników, ponieważ istnieje duże prawdopodobieństwo, że osoby te nie wezmą udziału w wyborach, bądź oddając swój głos nie będą miały pewności, czy dane ugrupowanie w pełni wyraża ich polityczne przekonania.

Zdecydowanie największym poparciem studentów WPiA UW cieszy się Unia Wolności, często jednak w latach 1996–1997 określana przez badanych starą nazwą „Unia Demokratyczna”, co może świadczyć o nie najlepszym poziomie wiedzy studenckiego elektoratu tej partii nie tylko o jej nazwie, ale być może także o jej obecnym programie i wizerunku. Bezsprzecznie jednak Unia Wolności jest partią najczęściej wskazywaną przez studentów uzyskując na I roku 20%, na III roku 23% a na V roku 26% wskazań.

Na drugim miejscu pod względem preferencji znalazła się Unia Polityki Realnej, co z pewnością stanowi spore zaskoczenie dla osób, które obserwują sondaże ogólnopolskie. Partia ta uzyskała poparcie 10,5% studentów I, 7,7% studentów III i ponad 12% studentów V roku. Tak więc poglądy konserwatywno-liberalne znajdują wśród studentów prawa znaczną grupę zwolenników, relatywnie większą niż wśród ogółu Polaków.

Oprócz tych dwóch partii, zaledwie jeszcze trzy ugrupowania uzyskały – przynajmniej na jednym z badanych lat – poparcie studentów na tyle znaczne, że przekracza ono próg określający szansę partii w wyborach parlamentarnych, tzn. 5%. Są to: Ruch Odbudowy Polski, który otrzymał poparcie 9% studentów I, 3% studentów III i 5% studentów V roku; Sojusz Lewicy Demokratycznej, który otrzymał odpowiednio 5%, 7% i 2% poparcia oraz Ruch Stu, który otrzymał odpowiednio 4,5%, 2% i 6% poparcia. Spośród innych partii na uwagę studentów zasługiwały jeszcze: Koalicja Konserwatywna, która uzyskała 3,6% głosów III roku oraz Unia Pracy, która uzyskała 3% poparcia studentów I roku.

Nieobecność wśród wskazanych ugrupowań politycznych ugrupowania obecnie tak znaczącego, jak Akcja Wyborcza „Solidarność” wynika z prostego faktu, że ten podmiot polityczny nie istniał jeszcze w czasie przeprowadzania naszej ankiety wśród studentów. Przypuszczalnie jednak poparcie dla AW „S” kształtowałoby się na poziomie poparcia dla ugrupowań, które weszły w jej skład, tzn. Ruchu Stu, Koalicji Konserwatywnej czy KPN (łącznie około 10–12%).

Z pewnością zastanawiający jest bardzo słaby, w porównaniu z sondażami ogólnopolskimi, wynik rządzącego Sojuszu Lewicy Demokratycznej, przy czym poparcie dla współkoalicjanta, tj. Polskiego Stronnictwa Ludowego nie przekroczyło 1%. Studenci WPiA UW nie należą więc do entuzjastów rządzącej koalicji.

W porównaniu z sondażami ogólnopolskimi studenci częściej popierają centroprawicową Unię Wolności, a także, co zaskakujące, partie skrajnie prawicowe, to znaczy Unię Polityki Realnej

i Ruch Odbudowy Polski, dystansując się jednocześnie od przedstawicieli lewicy, tj. Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy.

6. Chcąc uzyskać nieco pełniejsze dane skorelowaliśmy pytanie o orientacje polityczne z cechami społecznymi badanych studentów.

Okazało się, że o ile na I i III roku poglądy prawicowe częściej deklarują mężczyźni, o tyle na V roku kobiety. Na I roku poglądy prawicowe deklarują głównie mieszkający w Warszawie i innych dużych miastach. Studenci I i V roku ze wsi i miasteczek do 40 tys. mieszkańców deklarują raczej poglądy lewicowe. Tylko na III roku następuje odwrócenie tych zależności, gdyż to studenci z małych miasteczek i wsi deklarują poglądy prawicowe częściej od ich kolegów z dużych miast.

Zastanawiające jest, że poglądy lewicowe deklarują raczej studenci pochodzący z rodzin o dochodach powyżej średniej. Studenci z rodzin średniozamożnych są zdecydowanie częściej zwolennikami prawicy. Zależności te są podobne na każdym z badanych lat. Poglądy lewicowe deklarują zwłaszcza studenci niepracujący, szczególnie na V roku. Nieco częściej poglądy prawicowe, niezależnie od roku studiów, deklarują studenci lepiej się uczący.

Z przedstawionych powyżej danych wynika, że populacja studentów WPiA charakteryzuje się następującymi cechami:

- stosunkowo niskim legalizmem i wyższym niż w społeczeństwie oportunistycznym
- wysokim odsetkiem deklaracji bezprawnych zachowań w konkretnych sy-

tuacjach (poświadczenie nieprawdy, wręczenie łąpówki)

- studenci WPiA uważają się za bardziej legalistycznych od reszty społeczeństwa, które wyraźnie częściej niż siebie posądza o oportunizm

ponadto:

- studenci zdecydowanie częściej niż reszta społeczeństwa deklarują poglądy prawnicowe, przy jednoczesnym zdecydowanym dystansowaniu się od orientacji lewicowej

- blisko połowa studentów nie potrafi utożsamić się z jakąkolwiek partią z naszej sceny politycznej

- wśród tych, którzy potrafią wskazać swego politycznego przedstawiciela, największą popularnością cieszy się umiarkowana Unia Wolności, z którą jednak silnie konkurują partie zdecydowanie prawnicowe (UPR, ROP, Ruch Stu)

- stosunkowo nikłym poparciem cieszy się SLD, a inne partie uzyskują wynik w granicach błędu statystycznego. Otwartym pytaniem pozostaje jednak, na ile poglądy deklarowane przez przyszłych prawników są trwałe i jak zachowują się oni w zbliżających się wyborach.

7. Dzisiejsi studenci już w niedalekiej przyszłości będą stanowić i stosować obowiązujące nas wszystkich ustawy. Co prawda, jak wynika z naszych badań, o karierze polityka marzy zaledwie 2% z nich, ale biorąc pod uwagę liczebność studentów WPiA UW (około 6 tys. osób), stanowi to już pokaźną grupę ewentualnych prawodawców. Wielu

z nich będzie zajmować się stosowaniem prawa – o zawodach związanych bezpośrednio z wymiarem sprawiedliwości marzy blisko 70% studentów⁸.

Krytyczna ocena społeczeństwa wyrażana przez przyszłych prawników-profesjonalistów, którzy już obecnie deklarują cyniczne i instrumentalne wykorzystywanie prawa do swoich celów (przypomnijmy deklarowane zachowania w konkretnych sytuacjach wręczenia łąpówki czy poświadczenia nieprawdy), napawa niepokojem. Niewątpliwie słuszny wydaje się więc, kierowany pod ich adresem, wymóg zachowań zgodnych z prawem oraz z choćby elementarnymi zasadami etyki, koniecznymi dla sprawnego funkcjonowania zawodów prawniczych oraz do podnoszenia ich prestiżu. W przypadku tej szczególnej grupy zawodowej, jaką są prawnicy, nie wydaje się on doprawdy przesadnie wygórowanym postulatem.

Przedstawione w powyższym artykule dane, dotyczące postaw studentów wobec prawa i ich poglądów politycznych, stanowią wyniki wstępnej analizy zebranego materiału empirycznego. W przyszłości mamy zamiar poddać uzyskany materiał badawczy głębszej i wszechstronniejszej analizie. Uświadomienie sobie, z jakim systemem wartości, poglądów i postaw wchodzi młodzież prawnicza w życie zawodowe może mieć znaczenie dla istnienia i sprawnego funkcjonowania państwa prawnego oraz społeczeństwa obywatelskiego. Być może także pozwoli snuć przypuszczenia co do przyszłych kierunków i tempa przemian w naszym kraju.

Przypisy:

¹ A. Podgórecki: *Zarys socjologii Prawa*, PWN 1971, s. 428.

² Zespół autorski: M. Dobroń, I. Dorf, M. Dziurnikowska, J. Gałuszka, P. Kaczorkiewicz, L. Klimkiewicz, M. Łajkowska, M. Mateńko, D. Mitręga, A. Nalberczak, E. Niedzielska, A. Palecka, P. Rabiej, M. Rogala, K. Szcząska, H. Terentiew, I. Zalewska, M. Zbrzeźna, E. Żbikowska pod kierunkiem E. Łojko z Zakładu Socjologii Prawa WPiA UW.

³ Pytanie to brzmiało: „Na temat **praktycznego przestrzegania prawa** w życiu są różne poglądy. Jakie jest **Pana(i)** zdanie na ten temat?

1. powinno się zawsze przestrzegać prawa, nawet jeśli naszym zdaniem jest ono niesłuszne
2. jeśli napotyka się przepisy prawa naszym zdaniem niesłuszne, należy się stosować do nich tylko na pozór, praktycznie starać się je omijać
3. do przepisów, które uważamy za niesłuszne, nie należy się w ogóle stosować
4. mam inne zdanie na ten temat – jakie?
5. trudno powiedzieć”.

⁴ A. Podgórecki: *Prestiż prawa – 1964 r. oraz badania Jakiego prawa potrzebują Polacy z 1995 r.* zrealizowane przez Z. Cywińskiego, A. Kojdera, T. Kozłowskiego, E. Łojko, W. Stańkiewicza i M. Tyszkę pod kierunkiem A. Turskiej z Zakładu Socjologii Prawa WPiA UW.

⁵ Cytowane badania *Jakiego prawa potrzebują Polacy z 1995 r.*

⁶ Jak wynika z badań przeprowadzonych zarówno w 1964 r. jak i 1995 r. mimo wielu zmian ustrojowo-społecznych ogół Polaków deklaruje względnie stałe postawy wobec prawa. Postawę formalno-legalistyczną deklarowało w 1964 r. 44,8% Polaków. Na postawę oportunistyczną w 1964 r. decydowało się 22,6% ankietowanych. Postawy antylegalistyczne w 1964 r. były deklarowane przez 18,3% respondentów.

⁷ Polski Centralny Sondaż Społeczny, *Struktura skumulowanych danych 1992–1995*, Instytut Studiów Społecznych UW, lipiec 1996, s. 145. Badania powtarzane przez 4 lata na reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków.

⁸ M. Dziurnikowska, „...”, „Palestra” 1997, z. 5–6, s. 29.